

Dileme ob konceptu moči v sistemskem načinu razmišljanja

MAJA RUS MAKOVEC

Današnje okroglo mizo bi opozorila na etično v psihoterapiji, in sicer na možnosti zlorabe moči v sistemskem načinu razmišljanja. Kaj sploh pomeni sistemski pristop v psihoterapiji? Ta se ne posveča toliko intrapsihičnemu, pač pa predvsem človeškim relacijam, odnosom; drugi osrednji koncept sistema govori o cirkularni vzorčnosti - da torej vsak član sistema, družine vpliva na ostale in oni nanj. Sistemski pristop ne uporablja kot svoje orodje vzročno posledičnega razmišljanja. Rada bi opozorila, da ta seveda obstaja, vendar ga iz sistema stališča vidimo kot majhen segment v širših sistemskih in časovnih okvirjih. Zato sistemski pristop ne išče krivcev, ne stigmatizira posameznika ali družine, pač pa skuša oblikovati odnose kot bolj funkcionalne. Prav tako v svojem bistvu spoštuje in neguje različnost pogledov na določen problem. V procesu terapije tako razbremenimo občutkov krivde ljudi, ki veljajo za krive povzročitve nekega simptoma, pa so ga s svojim načinom funkcioniranja le pomagali vzdrževati; preprosto rečeno ne moremo npr. reči, da je žena kriva, da je mož alkoholik, pač pa, le da sodeluje v vzdrževanju odvisnosti. Sistemski pogled na duševno motnjo je torej naredil pomemben humanistični napredek in hkrati zelo dolgo pot od psihoanalitičnih ambulant med dvema vojnoma na Dunaju, kjer je pisalo na vratih: tukaj ne rešujemo eksistenčnih problemov. Sistemski pristop namreč ocenjuje, da ima duševna motnja neko drugo funkcijo, če jo vidimo v socialnem kontekstu privilegiranosti ali pa prikrajšanosti. Toda ravno v tem je kleč, kot pravi Hamlet, ali težko je najti etično nesporno pot. G. Bateson, eden od oblikovalcev teorije sistemov, je menil, da unilaterarne moči sploh ni, kajti ljudje soustvarjamo odnose, v katerih smo in v katerih živimo. Nadalje je videl moč kot potencialno neetično in škodljivo v svojih učinkih. Nenavadno je, da ni bil intelektualni mentor neke discipline deležen večje kritike še desetletja po svoji smrti. Zelo pozno, šele v 80. letih, so v literaturi o družinski terapiji začeli posvečati več pozornosti konceptu moči. Citiram V. Goldberga: Kako naj si razložimo samozadovoljni moralni relativizem, ki omogoča družinskemu terapevtu, da sprevrženo oblikuje koncept cirkularnosti? Sprevrženega napravi s pomešanjem elegantne resnice, da sta gospodar in suženj med seboj psihološko odvisna, z moralno absurdnim zaključkom, da sta torej enaka. Torej smo relativno pozno, torej v zadnjih 15 letih začeli uporabljati naslednji moralni kredo: Res je, da lahko manj moči vpliva nazaj na močnejšega, vendar obstaja bistvena razlika med vplivom in legitimno močjo. Le-ta lahko izhaja iz spola, narodnosti, socialno-ekonomskega položaja itd.; to se pravi, da otroci lahko vplivajo na starše s svojim vedenjem, ni pa v otroški moči, da bi poimenovali svoje vedenje kot bolno, divje ali dobro. To lahko napravimo starši ali pa profesionalci. Najbolj očitni učinki zlorabe v družinskih sistemih so nad otroci, ti so posebej "priljubljeni", in pa nad ženskami; tukaj navzoči moški naj mi oprostijo, vendar ne verjamem v moralno superiornost spola. Je pa res, da praktično delo kaže, da je razmerje nasilja med moškimi in ženskami 1:9, v škodo žensk seveda. Če torej v psihoterapijo v sistemski pristop ne vnesemo koncepta unilaterarne moči, zrelativiziramo odgovornost tistega, ki zlorabi, in trpljenje žrtve. V moralen psihoterapevtski odnos lahko sprejmemo le tistega, ki zlorabi svojo moč, ki je za svojo zlorabo prevzel polno objektivno odgovornost. Iz etičnega terapevtskega stališča bi torej povzeli: žrtve sicer

lahko sodelujejo v svoji lastni zlorabi, vendar ne kot enakopravne. Seveda smo terapevti del sistema in imamo do bolnikov večjo moč - vsaj v kontekstu terapije; lahko jo zlorablamo na različne načine: da vnesemo našo najljubšo razlago bolnikove situacije, da patologiziramo bolnike, ki se z nami ne strinjajo, ali pa povečujemo njihovo odvisnost od nas. Za konec bi poudarila tudi kritiko druge Batesonove ideje o zgolj toksičnem učinku moči. Z etičnega stališča so ljudje z večjo legitimno močjo odgovorni, bolj lahko zaščitijo in so bolj zmožni vnesti pozitivne spremembe. Iz tega sledi, da je v terapiji in v večjih sistemih veliko lažje vnesti pozitivno spremembo, če so tako motivirani tisti z večjo legitimno močjo. Na nek način je zloraba manj močnih tudi to, da prav od njih pričakujemo največje spremembe v stilu, naj že kaj napravijo sami zase. Torej moramo kritično gledati na moč, ko se kaže v obliki dominacije in kontrole, nikakor pa ne smemo pozabiti na nujnost obstoja moči, ko gre za vodenje in odgovornost, posebej v primeru zlorab.